Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Lausunto 10.3.2022
Asiantuntijakuuleminen 11.3.2022

VN/5863/2022

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta VNS 10/2021 vp

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane) kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta.

Tane edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa, joten neuvottelukunnan lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle keskittyy sukupuolten tasa-arvoon liittyviin näkökulmiin.

Tausta

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa ihmisoikeusselonteon painopisteen olevan enemmän kansainvälisissä- ja EU-kysymyksissä kuin kansallisissa perusoikeuskysymyksissä.

On tärkeää, että sukupuolten tasa-arvo on nostettu selonteossa otsikkotasolle, kuten Tane aiemmassa lausunnossaan esitti ja että sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmaa käsitellään selonteossa myös läpileikkaavasti.

Kansainväliset kriisit ja sukupuolten tasa-arvo

Selonteon luvussa 2.2 käsitellään Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ihmisoikeusnäkökulmasta. Viime vuosien tapahtumat niin koronakriisin, Afganistanin tilanteen kuin Ukrainan sodan myötä ovat jälleen osoittaneet sen, kuinka globaalit kriisitilanteet vaikuttavat eri tavoin naisiin ja miehiin sekä yhteiskunnan jo ennestään haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, vammaisiin henkilöihin, lapsiin ja iäkkäisiin.

Selonteossa todetaan, että Suomi painottaa ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan eri väestöryhmien yhdenvertaisuutta sekä sukupuolten tasa-arvoa. Tane muistuttaa, että rauhan, demokratian ja ihmisoikeuksien toteutumisen yksi edellytys onkin sukupuolten tasa-arvo.

Sodat ja konfliktit lisäävät kaikenlaisen naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä. **Selonteossa tulisi painottaa, että Suomi on sitoutunut tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta keskeisiin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten YK:n 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus -päätöslauselmaan**. Päätöslauselma on nyt ajankohtaisempi Euroopassa kuin koskaan aiemmin, minkä vuoksi Tane korostaa sen toimeenpanon tärkeyttä. Päätöslauselman mukaisesti konfliktien osapuolten tulee suojella naisia ja tyttöjä muun muassa sukupuoleen perustuvalta väkivallalta. Ihmisoikeusselonteossa tulisi huomioida myös naisten aktiivinen rooli kriiseissä ja painottaa, että naisten osallistuminen konfliktin ratkaisuun ja rauhanrakennukseen on varmistettava, kuten päätöslauselma edellyttää.

Sukupuolistunut ja naisiin kohdistuva väkivalta

Sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä ihmisoikeuskysymyksistä selonteossa painotetaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tämä onkin sitkeä tasa-arvo-ongelma Suomessa, johon useat kansainväliset sopimusvalvontaelimet ovat kiinnittäneet huomiota. Suomi on saanut muun muassa Istanbulin sopimusta valvovalta GREVIOlta ja CEDAW-komitealta useita huomautuksia riittämättömistä toimista sukupuolistuneen ja erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisessa toiminnassa.

Tane katsoo, että ihmisoikeusselonteossa tulee tuoda vahvemmin esiin vihapuheen ja verkkohäirinnän sukupuolittuneisuus.

Selonteon luvussa 5.3 käsitellään sukupuolten tasa-arvon edistämistä. Luvussa käsitellään myös naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa, jotka ovat vakava ihmisoikeusloukkaus Suomessa ja maailmalla. On tärkeää, että tämä tuodaan painokkaasti esiin selonteossa. Selonteossa käsitellään myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista digitalisaatiossa ja tiedonvälityksessä, jonka yhteydessä käsitellään muun muassa vihapuhetta ja verkkohäirintää luvussa 7.5.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta painottaa, että naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisessa työssä on tärkeää huomioida digitalisaation vaikutukset mm. lähisuhdeväkivallan ilmenemiseen. Vihapuheen ja verkkohäirinnän yleisemmässä

käsittelyssä on puolestaan huomioitava ilmiöiden sukupuolittuneisuus. Tane esittää, että kumpikin edellä mainituista tulisi kirjata selkeämmin ihmisoikeusselonteekoon.

Verkkoviha on vahvasti sukupuolittunut ilmiö. Vuonna 2018 Euroopan parlamentin Naisten oikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon valiokunnan toimesta tehdyn selvityksen mukaan jopa yksi kymmenestä yli 15-vuotiaasta naisesta on kokenut jonkinlaista verkkoväkivaltaa. Vuonna 2017 julkaistussa pohjoismaisessa selvityksessä *Hat och hot på nätet* käy ilmi, että **naisten ja miesten kohtaaman verkkovihan muodot ovat erilaisia**. Naiset kokevat miehiä enemmän ahdistelua, seksuaalista häirintää ja muuta häirintää verkossa. Miehiä taas on uhkailtu väkivallalla verkossa naisia useammin. Myös Euroopan tasa-arvoinsituutti EIGEn tekemässä selvityksessä vuodelta 2017 korostetaan verkkoväkivallan sukupuolittuneisuutta. Selvityksessä painotetaan sitä, ettei verkossa tapahtuvaa väkivaltaa tule pitää muusta elämästä irrallisena ilmiönä. ("Verkkoväkivaltaa tulisi tarkastella oikeassa elämässä tehtävän väkivallan jatkumona.").

Suomessa sosiaalisessa mediassa tai muualla verkossa seksuaalista häirintää oli viimeisimmän tasa-arvobarometrin mukaan kohdannut seitsemän prosenttia naisista ja kaksi prosenttia miehistä.[1] Vajaa kahdeksan prosenttia naisista oli kokenut sukupuoleen liittyvää vihapuhetta vapaa-ajalla sähköpostitse, sosiaalisessa mediassa tai muualla verkossa. Miehistä viisi prosenttia oli kokenut joskus vihapuhetta vapaa-ajalla sähköpostitse, sosiaalisessa mediassa tai muualla verkossa.[2] **Yleisesti ottaen naiset kokevat barometrin mukaan seksuaalista häirintää ja sukupuolistunutta vihapuhetta selvästi useammin kuin miehet**. Sukupuolen ohella myös kuuluminen johonkin vähemmistöön, sosioekonominen asema tai ikä voivat vaikuttaa häirinnän ja vihapuheen kokemiseen risteävällä tavalla eli intersektionaalisesti. Tasa-arvobarometrin mukaan johonkin vähemmistöön kuuluminen on altistanut vihapuheelle etenkin naisia.[3]

Vähemmistöön kuulumisen lisäksi erityisen haavoittuvassa asemassa suhteessa verkossa tapahtuvaan häirintään ja väkivaltaan ovat **julkisessa asemassa toimivat naiset**, kuten toimittajat, tutkijat ja poliitikot. Esimerkiksi vuonna 2019 julkaistussa *Viha vallassa* -tutkimuksessa on eritelty suomalaisiin kuntapäättäjiin kohdistuvaa vihapuhetta sukupuolen mukaan. Sen mukaan naisista vihapuhetta oli kokenut 42 % ja miehistä 28 %. Selvitys ei

[1] Tasa-arvobarometriin lisättiin vuonna 2017 ensimmäistä kertaa kysymykset häirinnästä ja vihapuheesta nimenomaan verkossa. Uudet kysymykset on jatkossa tarkoitus pitää mukana, jotta niistä saadaan aikasarja. Seksuaalista häirintää on yleisemmällä tasolla tarkasteltu tasa-arvobarometrissa 1990-luvulta lähtien.
[2] Tasa-arvobarometri 2017, 40 – 41.
[3] Tasa-arvobarometri 2017, 42.

keskity pelkästään verkossa tapahtuvaan vihapuheeseen, mutta antaa siitä kuitenkin jotain osviittaa. Selvityksessä korostetaankin digitaalisen median merkitystä vihapuhetta kokeneiden kuntapäättäjien kuvauksessa siitä, missä he ovat kohdanneet vihapuhetta (s. 23).

Tutkimukset ja selvitykset kertovat, että verkkoviha on sukupuolittunut ilmiö. **Digitaalinen väkivalta** on myös tuonut **uuden ulottuvuuden naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaan**. Tane korostaa, että nämä tulisi **tehdä nykyistä selkeämmin näkyväksi ihmisoikeusselonteossa riittävien toimenpiteiden varmistamiseksi**. Poliisin ja syyttäjien ymmärrystä esimerkiksi sukupuolistuneesta väkivallasta ja sen digitaalisesta ulottuvuudesta tulisi lisätä kuten myös resursseja ja osaamista tapausten tutkimiseen. Verkossa tapahtuvan häirinnän ja vihapuheen sukupuolittuneisuuden osalta tarvitaan myös runsaasti lisää tutkimustietoa. Risteävät erot huomioiden tutkimustietoa tarvitaan niin miesten, naisten kuin muidenkin sukupuolten kokemasta verkkoväkivallasta, sen erilaisista ilmenemismuodoista sekä vaikutuksista, jotta verkon turvallisuutta on mahdollista lisätä ja verkkohäirintää sekä vihapuhetta kitkeä.

Kestävä kehitys

Selonteossa todetaan, että kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edistää myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Vastaavasti ihmisoikeudet ovat välttämätön osa kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumista.

Ilmastonmuutos ja luonnonkatastrofit vaikuttavat globaalisti eniten jo valmiiksi haavoittuviin asemiin joutuneisiin ryhmiin ja henkilöihin ja heidän ihmisoikeuksiensa toteutumiseen.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa ilmastopolitiikan ja sen sosiaalisten ulottuvuuksien ja ihmisoikeusulottuvuuden vahvaa kytkemistä toisiinsa, mukaan lukien ilmastopolitiikan ihmis- ja sukupuolivaikutusten arviointi niin Suomessa kuin EU- ja kansainvälisellä tasolla. Tane pitää tärkeänä ilmastopolitiikan poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistamista.

YK:n asettamien kestävän kehityksen tavoitteiden (SDGs) toteutumisen oleellinen osa on, että oikeudet toteutuvat myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevien

osalta (leave no one behind -periaate). Ilmastomuutoksesta uhkaa tulla merkittävin ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja täytäntöönpanoon negatiivisesti vaikuttava tekijä.

Selonteossa mainitaan kestävän kehityksen tavoite 5, sukupuolten tasa-arvo. Sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta on kuitenkin tärkeää tarkastella myös läpileikkaavana teemana kaikissa kestävän kehityksen tavoitteissa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että kaikkien SDGn tavoitteiden toimeenpanossa tulee tarkastella sukupuolten tasa-arvoa ja vähemmistöjen oikeuksia. Toimenpiteille tulee tehdä sukupuolivaikutusten arvio.

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma digitalisaatioon

Ihmisoikeusselonteossa käsitellään myös sukupuolten tasa-arvon kannalta tärkeää digitalisaatiota. Tane kiinnittää huomiota digitalisaatioon liittyviin tasa-arvokysymyksiin.

Selonteon luvussa 7.3 käsitellään digitalisaatiota perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Lisääntynyt digitalisoituminen tuo mukanaan monia positiivisia asioita. Digitalisaatio voi muun muassa luoda joustavuutta työn ja perheen yhdistämiseen lisäämällä työajan joustoa sekä etätyömahdollisuuksia. Digitalisaatiota ja esimerkiksi tekoälyä on mahdollista käyttää sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen.

Digitalisaatioon liittyy kuitenkin myös monia haasteita sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, kuten Euroopan tasa-arvoinstituutti EIGE:kin on todennut julkaisussaan *Sukupuolten tasa-arvo ja digitalisaatio Euroopan unionissa* (EIGE 2018).

Ihmisoikeusselonteossa käsitellään laajasti digitalisaation vaikutuksia ihmisoikeuksiin. On erittäin tärkeää, että teknologian kehityksessä huomioidaan sukupuolten tasa-arvo ja erityisesti naisten ja tyttöjen osallisuus. Digitaalisen väkivallan lisäksi tasa-arvoasiain neuvottelukunta huomauttaa, että selonteossa olisi tärkeä käsitellä digitalisaation ja teknologian suhdetta sukupuolten tasa-arvoon tuomalla esiin keskeisiä näkökulmia työelämän sukupuolisegregaation kautta.

Tane korostaa, että digitalisaation vaikutukset ovat erilaisia eri aloilla ja eri tehtävissä toimiville. Koska Suomessa on poikkeuksellisen segregoituneet työmarkkinat sukupuolten osalta, ovat nämä vaikutukset sukupuolittuneita. Samanaikaisesti tämä työn segregaatio, erityisesti teknologia-alojen voimakas miesenemmistöisyys kautta maailman, vaikuttaa teknologian kehittymiseen.

Kuten selonteossakin todetaan, on lisääntyvän tekoälyn käytön näkökulmasta runsaasti perus- ja ihmisoikeuksien kannalta keskeisiä kysymyksiä. Selonteossa nostetaan esiin niin osallistumisoikeus automatisoidun päätöksenteon ja tekoälyn kehittämisessä kuin tekoälyn ja algoritmien vaikutukset eriarvoisuuteen ja syrjintään. Selonteossa todetaan:

> ”Tekoälyn kehittyminen perustuu paljolti suurimuotoiseen tiedonkeruuseen, laskentatehon paranemiseen ja algoritmeihin. Syrjivät ja leimaavat henkilötietojen keruun menetelmät vinouttavat massadataa ja sitä hyödyntävät algoritmit voivat näin lisätä sukupuolten tai muiden eri väestöryhmien välistä eriarvoisuutta sekä syrjintää. Vääristävän ja syrjivän tiedon käyttöä tulee torjua. Suomi toimii tiedonkeruun ja sitä hyödyntävien koneoppimisen menetelmien läpinäkyvyyden lisäämiseksi.”

Tällä hetkellä naiset ovat aliedustettuina teknologia-alan koulutuksissa, työpaikoilla ja johtotehtävissä niin Suomessa kuin maailmanlaajuisesti. Vääristävän ja syrjivän tiedon käytön torjumiseksi **Tane esittää, että selonteossa tunnistetaan työelämän segregaation vaikutukset mahdollisuuteen osallistua teknologian kehittämiseen**. Globaalisti katsottuna esimerkiksi tyttöjen ja naisten koulutustaso mutta myös vallitsevat sukupuolistereotypiat niin Suomessa kuin globaalisti vaikuttavat siihen, ketkä digitaalisia palveluita ja esimerkiksi tekoälyä kehittävät. Selonteossa on syytä tuoda esiin jatkuva **tarve edistää tyttöjen ja naisten kouluttautumista STEM-aloille**[4] samalla kun **myös miesten moninaisuutta alalla on lisättävä**. Kehitystyössä olisikin huomioitava sukupuolen lisäksi myös muita merkittäviä tekijöitä, kuten iän, vammaisuuden ja rodullistamisen vaikutukset. Tane toteaa, että Suomen on tärkeää edistää tekoälyn eettisyyttä ja sukupuolinäkökulmaa UNESCON suositusten mukaisesti (UNESCO 2021, Policy Area 6: Gender[5]).

[4] Esimerkkinä mm. ulkoministeriön #EqualTech-hanke https://um.fi/equaltech
[5] UNESCO 2021, Policy Area 6: Gender. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455

Samapalkkaisuus

Samapalkkaisuusperiaate – sama palkka samasta ja samanarvoisesta työstä – on keskeinen osa syrjinnän vastaista oikeutta ja ihmis- ja perusoikeuksien järjestelmää. Perustuslain (731/1999) perusoikeuksia käsittelevässä toisessa luvussa ja sen kuudennessa pykälässä, joka käsittelee yhdenvertaisuutta perusoikeutena, säädetään, että ”[s]ukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään”. Sukupuolten tasa-arvo, myös palkkauksessa, on siten perusoikeus.

Perustuslain turvaama oikeus syrjimättömään palkkaukseen ja velvoite edistää sukupuolten palkkauksellista tasa-arvoa työelämässä perustuvat pitkälti kansainvälisiin sopimuksiin kirjattuihin ihmisoikeusvelvoitteisiin, joita Suomi on ratifioinut useita: Euroopan neuvoston Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS), Euroopan sosiaalisen peruskirjan, YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS-sopimuksen), kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW-sopimus) sekä nimenomaisesti samapalkkaisuuteen liittyvän kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimuksen nro 100. Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa (1948) syrjimätön palkkaus määritellään ihmisoikeudeksi.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää samapalkkaisuuden edistämistä ja palkka-avoimuuden edistämistä lainsäädännössä yhtenä keskeisenä keinona tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamiseksi, jota **tulee käsitellä myös ihmisoikeusselonteossa**.

Lisätietoja:

Cyber violence and hate speech online against women (EP)

Cyber Violence against Women and Girls - A report by the UN Broadband Commission for Digital Developement Working Group on broadband and Gender

EIGE: Naisiin ja tyttöihin kohdistuva verkkoväkivalta

EIGE: Gender equality and digitalisation in the European Union

Hat och hot på nätet - En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv

Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyyseja tasa-arvobarometrista 2017. (erit. Sukupuolistunut vihapuhe, seksuaalinen häirintä ja risteävät yhteiskunnalliset erot. Natalia Ollus ym).

Tasa-arvobarometri 2017
UNESCO 2021 The Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence.

Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon

Jirka Hakala
puheenjohtaja

Hannele Varsa
pääsihteeri